

KLIMATSKE PROMENE, ENERGIJA I OKOLINA

COOPAIRATION

Kvalitet vazduha i proces evropskih integracija
Srbije i Kosova

Ognjan Pantić i Elion Gerguri
Novembar 2019

Zagađenje vazduha predstavlja izazov kako na evropskom, tako i na regionalnom nivou Zapadnog Balkana

Stanje kvaliteta vazduha veoma je slično u Srbiji i na Kosovu. I Srbija i Kosovo suočavaju se sa velikom zagađenošću vazduha, posebno u urbanim područjima.

Proces evropskih integracija je za obe strane dobra prilika za unapređenje kvaliteta vazduha, javnog zdravlja i kvaliteta života građana kroz primenu zakonodavstva Evropske unije u ovoj oblasti.

Sadržaj

	Sažetak	2
1.	EVROPSKA UNIJA I KVALITET VAZDUHA	3
2.	SRBIJA	4
	Kvalitet vazduha i proces evropskih integracija Srbije.....	4
	Napredak Srbije u procesu EU integracija i kvalitet vazduha – Izveštaj Evropske komisije	4
	Zakonodavstvo Srbije kroz koje se prenosi Direktiva 2008/50/EZ.....	5
	Kvalitet vazduha u Srbiji – podela nadležnosti	5
	Stanje kvaliteta vazduha u Srbiji.....	5
	Slučaj Beograda	6
	Preporuke.....	7
3.	KOSOVO	8
	Kvalitet vazduha i proces evropskih integracija Kosova.....	8
	Napredak Kosova u procesu EU integracija i kvalitet vazduha – Izveštaj Evropske komisije	8
	Kvalitet vazduha na Kosovu – Podela nadležnosti	8
	Stanje kvaliteta vazduha na Kosovu i u Prištini	9
	Preporuke.....	10

Sažetak

Srbija i Kosovo suočavaju se sa istim izazovima na putu ka članstvu u Evropskoj uniji, iako se ka članstvu kreću različitim tempom. Srbija je zvanično otvorila pregovore o pristupanju u januaru 2014. godine. Sa druge strane, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Kosova i Evropske unije stupio je na snagu 2016. godine. Normalizacija odnosa između Srbije i Kosova odvija se kroz dijalog koji moderira Evropska unija, koji predstavlja ključni deo procesa evropskih integracija obe strane. Iako je dijalog trenutno u centru pažnje javnosti, kako međunarodne, tako i domaće, drugi aspekti evropskih integracija nude više prostora za saradnju.

Zagađenje vazduha predstavlja veliki problem i zajednički izazov na regionalnom nivou. Izazovi u pogledu kvaliteta vazduha za Srbiju i Kosovo mogu se sumirati kroz veliku zavisnost od fosilnih goriva, kako za proizvodnju energije tako i za grejanje domaćinstava, značajan stepen zagađenja u urbanim sredinama, kao i nedostatak podataka i nedovoljnu informisanost o kvalitetu vazduha. Pitanje kvaliteta vazduha je takođe naglašeno u kontekstu evropskih integracija Srbije i Kosova. Srbija i Kosovo su u različitim fazama pristupanja Evropskoj uniji, ali su izazovi sa kojima se suočavaju veoma slični. Ovo su teme koje, uprkos obimu problema i hitnosti rešavanja, nisu dovoljno visoko na listi prioriteta kako donosilaca odluka, tako i javnosti.

Cilj ovog dokumenta je da pruži pregled stanja kvaliteta vazduha za Srbiju i Kosovo, istakne ključne izazove i ponudi preporuke za unapređenje kvaliteta vazduha za Srbiju i Kosovo, kao i da predstavi pitanje kvaliteta vazduha kroz kontekst evropskih integracija.

1

EVROPSKA UNIJA I KVALITET VAZDUHA

Dugoročni cilj Evropske unije je da zagađenost vazduha spusti do nivoa koji ne rezultira u pogubnim efektima i rizicima po ljudsko zdravlje i životnu sredinu. Evropska unija se zagađenjem vazduha bavi na više nivoa i kroz različite instrumente: kroz zakonodavstvo, saradnju sa sektorima koji uzrokuju zagađenje vazduha, kao i sa međunarodnim, državnim i regionalnim nivoima vlasti i nevladinim organizacijama, i kroz istraživanje. Evropska unija kroz svoje javne politike cilja da smanji izloženost zagađenosti vazduha kroz smanjenje emisija, postavljanje ograničenja i ciljanih vrednosti za kvalitet vazduha¹.

U 2013. godini, Evropska komisija usvojila je Zakonodavni paket za čist vazduh, koji uključuje nove mere za smanjenje zagađenja. Do 2030. godine, u poređenju sa trenutnom situacijom, procenjeno je da bi mere iz ovog paketa trebalo da rezultiraju:

- Izbegavanjem 58000 prevremenih smrti
- Spašavanjem 123000 km² ekosistema od zagađenja azotom
- Spašavanjem 56000 km² zaštićenih Natura 2000 područja
- Spašavanjem 19000 km² šumskih ekosistema od acidifikacije².

Javne politike Evropske unije u oblasti kvaliteta vazduha definišu instrumente za unapređenje kvaliteta vazduha. Centralno mesto u evropskom zakonodavstvu u ovoj oblasti zauzima Direktiva o ambijentalnom kvalitetu vazduha, odnosno Direktiva 2008/50/EZ, koja obuhvata prethodno usvojenu Okvirnu direktivu o kvalitetu vazduha 96/62/EZ i „čerke“ direktive, koje su uspostavile standarde vezano za niz zagađivača, uključujući ozon, praškaste materije (PM10), i azot-dioksid, za period do 2004. godine. Zajedno sa četvrtom „čerkom“ Direktivom 2004/107/EZ, Direktiva o ambijentalnom kvalitetu vazduha kreira trenutni okvir za kontrolisanje zagađenosti vazduha u Evropskoj uniji.

Države članice obavezuju se da podele teritoriju na zone i aglomeracije. U ovim zonama i aglomeracijama, države članice dalje treba da izvrše procene nivoa zagađenosti vazduha

koristeći različite mere, modelovanje i ostale empirijske tehnike – i da podatke o kvalitetu vazduha proslede Evropskoj komisiji u skladu sa pravilima. Tamo gde su nivoi zagađenosti iznad ciljanih vrednosti, države članice duže su da pripreme plan ili program kvaliteta vazduha, kako bi se pozabavile izvorima zagađenja i osigurale da su nivoi zagađenja u skladu sa graničnim vrednostima pre datuma kada bi te granične vrednosti trebalo dostići. Pored toga, informacije o kvalitetu vazduha trebalo bi da budu dostupne javnosti³.

1 <https://www.eea.europa.eu/themes/air/>

2 <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/clean-air/>

3 <https://ec.europa.eu/environment/air/quality/index.htm>

2

SRBIJA

KVALITET VAZDUHA I PROCES
EVROPSKIH INTEGRACIJA SRBIJE

Proces pristupanja Srbije Evropskoj uniji trenutno je u fazi pregovora o pristupanju. Evropska unija otvorila je pregovore o pristupanju sa Srbijom 21. januara 2014. godine. Do sada, pregovori nisu otvoreni u poglavlju 27 – Životna sredina i klimatske promene, koje obuhvata zakonodavstvo Evropske unije o kvalitetu vazduha. Bilateralni i eksplanatorni skrining za poglavlje 27 održani su u septembru 2014. godine. Kroz bilateralni skrining, Srbija je navela da su Direktiva 2008/50/EZ o ambijentalnom kvalitetu vazduha i 4. „ćerka“ Direktiva u velikoj meri prenešene u srpsko zakonodavstvo kroz odredbe Zakona o zaštiti vazduha i podzakonske akte. Pored toga, navedeno je i da „Srbija planira da prenese ostale odredbe ovih direktiva do kraja 2018. godine“. Srbija je takođe navela da su podeljene nadležnosti između različitih nivoa vlasti – pre svega Ministarstva životne sredine i Agencije za zaštitu životne sredine, ali da je tim institucijama potrebno više zaposlenih i finansijskih sredstava za potrebnu infrastrukturu i opremu za monitoring kvaliteta vazduha. U datom trenutku, 3 zone i 8 aglomeracija je uspostavljeno, kao i sistem monitoringa kvaliteta vazduha sa 36 stanica. Koraci predviđeni u cilju potpunog prenošenja i sprovođenja zakonodavstva u oblasti kvaliteta vazduha bili su sledeći: usvajanje tri plana kvaliteta vazduha, izmena zona i aglomeracija radi ponovne procene sistema monitoringa kvaliteta vazduha, usvajanje Strategije zaštite vazduha i Akcionog plana za kvalitet vazduha do 2018. godine. Planirano je da se puna primena zakonodavstva u ovoj oblasti ostvari do 2020. godine.

Procena Evropske komisije u pogledu kvaliteta vazduha bila je da je Srbija postigla visok nivo usaglašenosti zakonodavstva sa Direktivom o ambijentalnom kvalitetu vazduha. Proširenje mreže za monitoring kvaliteta vazduha, obezbeđivanje značajnih investicija za laboratorije, opremu i ljudske resurse kako bi se osigurala puna implementacija, prepoznato je kao veoma važno. Pored toga, Evropska komisija naglasila je da su usvajanje Planova kvaliteta vazduha i ubrzavanje planiranja u oblasti kvaliteta vazduha primarni neophodni koraci.

NAPREDAK SRBIJE U PROCESU EU
INTEGRACIJA I KVALITET VAZDUHA –
IZVEŠTAJ EVROPSKE KOMISIJE

Evropska komisija izveštava o napretku Srbije u procesu evropskih integracija kroz izradu godišnjih izveštaja. Od početka pregovora o pristupanju i izvršenog skrininga za poglavlje 27, preporuke koje je Evropska komisija tada dala Srbiji u oblasti kvaliteta vazduha ostale su veoma slične u narednim godinama, naglašavajući rastući nivo zagađenja vazduha u gradskim sredinama, izazove u pogledu kvaliteta vazduha i primene instrumenata javnih politika u oblasti kvaliteta vazduha.

Najnoviji Izveštaj Evropske komisije za Srbiju objavljen je u maju 2019. godine. Glavni nalazi u oblasti kvaliteta vazduha su fokusirani na monitoring kvaliteta vazduha i primenu instrumenata javnih politika. Monitoring kvaliteta vazduha ocenjen je kao „delimično unapređen, sa 36 stanica koje rade, ali se monitoring mora dodatno unaprediti“. Evropska komisija ponovila je i ključne nalaze Izveštaja o kvalitetu vazduha Agencije za zaštitu životne sredine, u kojem se navodi da su mnogi gradovi imali nivo zagađenosti vazduha iznad dozvoljenih: Beograd, Subotica, Niš, Pančevo, Užice, Valjevo, Kraljevo i Kragujevac. Sa druge strane, navedeno je da planovi kvaliteta vazduha nisu bili usvojeni za ove gradove, osim za Beograd i Pančevo, uz još nekoliko planova koji su bili u procesu odobravanja⁴.

U svojoj Rezoluciji na Izveštaj Evropske komisije za prethodnu, 2018. godinu, Evropski parlament „izražava duboku zabrinutost alarmantnim nivoom zagađenja vazduha u Srbiji“ i „poziva srpske vlasti da usvoje neophodne kratkoročne mere za rešavanje ove situacije, kao i srednjoročne i dugoročne reforme u oblasti saobraćaja i mobilnosti u velikim gradovima⁵“.

Prema Nacionalnom programu za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije – NPAA, i izveštajima o sprovođenju NPAA, Srbija zaostaje sa usvajanjem pravnog okvira kojim se transponuje Direktiva 2008/50/EZ, odnosno, sa amandmanima

4 <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-serbia-report.pdf>

5 http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0478_EN.pdf?redirect

na Zakon o zaštiti vazduha i Pravilnik o sadržaju planova kvaliteta vazduha⁶.

ZAKONODAVSTVO SRBIJE KROZ KOJE SE PRENOSI DIREKTIVA 2008/50/EZ

Odredbe Direktive 2008/50/EZ prenesene su u zakonodavstvo Srbije kroz četiri ključna zakonodavna dokumenta:

- Zakon o zaštiti vazduha (Službeni glasnik RS, broj 36/09 i 10/13);
- Uredba o uslovima monitoringa i zahtevima kvaliteta vazduha (Službeni glasnik RS, broj 11/10, 75/10 i 63/13);
- Pravilnik o sadržaju planova kvaliteta vazduha (Službeni glasnik RS, broj 21/10);
- Pravilnik o sadržaju kratkoročnih akcionih planova (Službeni glasnik RS, broj 65/10).

Kroz ova zakonodavna dokumenta, definisani su ključni ciljevi, podela nadležnosti, instrumenti javnih politika i granične vrednosti za ključne zagađivače. Prema Zakonu o zaštiti vazduha, zaštita vazduha u Srbiji ostvaruje se:

- uspostavljanjem, održavanjem i unapređivanjem jedinstvenog sistema upravljanja kvalitetom vazduha na teritoriji Republike Srbije;
- očuvanjem i poboljšanjem kvaliteta vazduha kroz utvrđivanje i ostvarivanje mera u oblasti zaštite kako bi se sprečile ili smanjile štetne posledice po zdravlje ljudi i/ili životnu sredinu
- izbegavanjem, sprečavanjem i smanjenjem zagađenja koja utiču na oštećenje ozonskog omotača i klimatske promene
- praćenjem, pribavljanjem i procenjivanjem odgovarajućih podataka o kvalitetu vazduha na osnovu merenja i standardizovanih metoda
- obezbeđivanjem dostupnosti podataka o kvalitetu vazduha
- izvršavanjem obaveza u skladu sa potvrđenim međunarodnim ugovorima
- međunarodnom saradnjom u oblasti zaštite i poboljšanja kvaliteta vazduha i osiguranjem dostupnosti tih podataka javnosti⁷.

Ključni instrumenti javnih politika u ovoj oblasti su:

- Nacionalna strategija zaštite vazduha
- Planovi kvaliteta vazduha
- Kratkoročni akcioni planovi
- Nacionalni plan smanjenja emisija
- Planovi operatera za smanjenje emisija iz stacionarnih postrojenja.

Zagađenost vazduha prati se kroz merenje koncentracija sumpor-dioksida, azot-dioksida i azotnih oksida, suspendovanih čestica (PM10, PM2.5), olova, benzena, ugljen-monok-

sida, prizemnog ozona, arsena, kadmijuma, žive, nikla i benzo-a-pirena. Uredbom o uslovima monitoringa i zahtevima kvaliteta vazduha definisane su: granične vrednosti nivoa zagađujućih materija u vazduhu; gornje i donje granice ocenjivanja nivoa zagađujućih materija u vazduhu; granice tolerancije i tolerantne vrednosti; koncentracije opasne po zdravlje ljudi i koncentracije o kojima se izveštava javnost; kritični nivoi zagađujućih materija u vazduhu; ciljne vrednosti i (nacionalni) dugoročni ciljevi zagađujućih materija u vazduhu; rokovi za postizanje graničnih i/ili ciljnih vrednosti⁸.

KVALITET VAZDUHA U SRBIJI – PODELA NADLEŽNOSTI

Ministarstvo zaštite životne sredine je nadležno za uspostavljanje mreže za monitoring kvaliteta vazduha (Program kontrole kvaliteta vazduha u državnoj mreži), ovlašćivanje za merenja kvaliteta vazduha, utvrđivanje zona i aglomeracija, davanje saglasnosti na planove kvaliteta vazduha i kratkoročne akcione planove, saradnju sa drugim zemljama i za sprovođenje Zakona o zaštiti vazduha.

Agencija za zaštitu životne sredine (SEPA) nadležna je za sprovođenje zahteva u vezi sa monitoringom kvaliteta vazduha, ocenjivanjem kvaliteta vazduha, uspostavljanjem, održavanjem i operativnim radom državne mreže za automatski monitoring kvaliteta vazduha, uključujući i procedure obezbeđivanja kvaliteta i kontrole kvaliteta referentnih metoda za monitoring kvaliteta vazduha, koordinacijom programa obezbeđivanja kvaliteta, izveštavanjem na državnom nivou i prema Evropskoj agenciji za zaštitu životne sredine.

Pokrajinski sekretarijat za urbanizam i zaštitu životne sredine nadležan je za monitoring kvaliteta vazduha u lokalnoj mreži i za informisanje javnosti i odgovarajućih organizacija, kao i za pripremu planova kvaliteta vazduha i kratkoročnih akcionih planova, i za preduzimanje mera za postizanje ciljnih vrednosti.

Lokalna samouprava nadležna je za monitoring kvaliteta vazduha u lokalnoj mreži i za informisanje javnosti i odgovarajućih organizacija, kao i za pripremu planova kvaliteta vazduha i kratkoročnih akcionih planova, i za preduzimanje mera za postizanje ciljnih vrednosti.

STANJE KVALITETA VAZDUHA U SRBIJI

Prema Izveštaju o stanju kvaliteta vazduha u Srbiji, koji izdaje Agencija za zaštitu životne sredine⁹, vazduh je bio treće kategorije- prekomerno zagađen, u pet aglomeracija: Beograd, Pančevo, Užice, Smederevo i Kosjerić, kao i u pet gradova: Kragujevac, Kraljevo, Valjevo, Sremska Mitrovica, Subotica. Granične vrednosti za suspendovane čestice PM10 bile su prekoračene u svim od pomenutih gradova i aglomeracija. Pored toga, tolerantne vrednosti za PM 2.5 čestice prekoračene su u tri aglomeracije i dva grada. Prekoračenja

6 http://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/npaa/npaa_2018_2021.pdf

7 Zakon o zaštiti vazduha (Službeni glasnik RS, broj 36/09 i 10/13);

8 Uredba o uslovima monitoringa i zahtevima kvaliteta vazduha (Službeni glasnik RS, broj 11/10, 75/10 i 63/13);

9 http://www.sepa.gov.rs/download/izv/Vazduh2018_final.pdf

graničnih vrednosti za PM10 čestice uglavnom su se događala u zimskim mesecima. Monitoring PM 2.5 čestica je u svih 5 gradova, u kojima je rađen, pokazao koncentracije koje prekoračuju godišnju granicu tolerantne vrednosti za ove čestice (25,7 $\mu\text{g}/\text{m}^3$).

Prema inventaru koji daje Agencija za zaštitu životne sredine, dominantan izvor PM10 i PM2.5 čestica su загађивачи из категорије „остало стационарно сагоревање“, која обухвата топлане капацитета мањег од 50 мегавата и домаћинства.

Glavni izazovi u oblasti kvaliteta vazduha u Srbiji odnose se neprimenjivanje instrumenata javnih politika za rešavanje ovog problema, kao i na nedovoljno pouzdan monitoring kvaliteta vazduha. Nacionalna strategija zaštite vazduha još uvek nije izrađena i usvojena. Planovi kvaliteta vazduha nisu usvojeni za sve gradove u kojima je vazduh treće kategorije. U oblasti monitoringa, najveći problem predstavlja opadajući trend validnih satnih vrednosti iz državnog sistema monitoringa kvaliteta vazduha, koji se spustio od 94% u 2011. godini na 48% u 2018. godini. Lokalne samouprave ne prikazuju podatke o kvalitetu vazduha na transparentan, lako dostupan i razumljiv način za većinu građana. Neki od gradova u kojima je vazduh u trećoj kategoriji, poput Kragujevca, Kraljeva i Užica, nemaju merenje koncentracija PM10 i PM2.5 čestica u realnom vremenu.

Prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji (SZO), „izloženost aerozagađenju, posebno suspendovanim česticama (PM) povezuje se sa povećanim stopama smrtnosti i bolesti, pre svega od kardio-vaskularnih i respiratornih bolesti¹⁰. SZO procenjuje da je zagađenje ambijentalnog vazduha uzrokovalo 4.2 miliona prevremenih smrti na globalnom nivou u 2016. godini, od čega je pola miliona u Evropi. Od toga, procenjeno je da se u Srbiji desilo 6592 prevremenih smrti kao i 131 183 izgubljene godine života zbog zagađenja vazduha.

Još neki od ključnih nalaza ove studije su da:

- Izloženost česticama PM 2.5 uzrokuje 3585 prevremenih smrti godišnje, od čega 1796 u Beogradu;
- Da se u narednih 10 godina očekuje 150 865 izgubljenih godina života ukoliko trenutni nivo zagađenja vazduha ostane nepromenjen. Od ovog broja, 75 261 izgubljena godina života odnosi se na Grad Beograd¹¹.

SLUČAJ BEOGRADA

U Beogradu, srednja godišnja granična vrednost za PM10 čestice (40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) prekoračena je na dve stanice – na Novom Beogradu (50 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) i Obrenovcu ($\mu\text{g}/\text{m}^3$). Dnevne granične vrednosti za PM10 čestice bile su prekoračene na svim stanicama. Broj dana sa prekoračenom dnevnom graničnom vrednošću za PM10 čestice po stanicama bio je sledeći: 132 dana

Infografika br. 1 za Srbiju

Izvori PM10 čestica po sektorima

Infografika br. 2 za Srbiju

Izvori PM2.5 čestica po sektorima

Izvor: Agencija za zaštitu životne sredine

na stanici Novi Beograd; 77 dana na stanici Obrenovac; 55 dana na stanici Stari Grad; 33 dana na stanici Despota Stefana. Merenja izvršena na stanici Beograd – Stari Grad, vezano za koncentraciju PM2.5 čestica pokazala su srednju godišnju koncentraciju od 33 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ i 192,12 33 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ kao najvišu dnevnu vrednost. Prema Zakonu o zaštiti vazduha, u zonama i aglomeracijama gde je vazduh treće kategorije, gde nivo zagađenja prevazilazi efekte preduzetih mera, kada je ugrožen kapacitet životne sredine ili je zagađenje vazduha konstantno u određenoj oblasti, nadležne vlasti autonomne pokrajine i lokalne samouprave obavezne su da usvoje plan kvaliteta vazduha, sa ciljem dostizanja graničnih ili ciljanih vrednosti. Sadržaj planova kvaliteta vazduha definisan je Pravilnikom o sadržaju planova kvaliteta vazduha.

Od 2010. godine naovamo, vazduh u Beogradu je bio treće kategorije – prekomerno zagađen, svih godina osim 2014. godine, kada je bio u drugoj kategoriji – umereno zagađen. U 2018. godini, dnevne granične vrednosti PM10 čestica prekoračene su više od 35 puta u godini, što znači da je Grad Beograd obavezan da usvoji i primenjuje Plan kvaliteta vazduha.

Plan kvaliteta vazduha za Beograd usvojen je 2016. godine. Plan sadrži sledeće elemente:

- podatke o lokaciji (području) povećanog zagađenja; osnovne informacije o zoni i aglomeraciji;
- podatke o vrsti i stepenu zagađenja;

10 http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0020/412742/Health-impact-pollution-Serbia.pdf?ua=1

11 Ibid

- podatke o izvoru zagađenja;
- analizu situacije i faktora koji su uticali na pojavu prekoračenja;
- detalje o merama ili projektima poboljšanja koji su postojali pre stupanja na snagu ovog zakona;
- detalje o merama ili projektima koji su primenjeni sa ciljem smanjenja zagađenja nakon stupanja na snagu ovog zakona;
- detalje o merama ili projektima koji se planiraju u dugoročnom periodu;
- organe nadležne za razvoj i sprovođenje plana; listu dokumenata, publikacija i slično kojima se potkrepljuju podaci navedeni u planu.

Međutim, Plan kvaliteta vazduha ne sadrži neke od ključnih elemenata obaveznih prema Pravilniku, pre svega podatke o izvorima zagađenja vazduha, koji bi trebalo da budu predstavljeni na sledeći način:

- lista izvora emisije u zoni ili aglomeraciji odgovornih za zagađenje;
- ukupnu količinu emisija iz tih izvora (u tonama po godini);
- podatke o glavnim izvorima emisije iz drugih regiona i ukupnoj količini emisija iz tih izvora (u tonama po godini), ukoliko su odgovorni za zagađenje, odnosno ukoliko utiču na Planom obuhvaćenu zonu.

Inventari izvora zagađenja za sve zagađujuće materije postoje u godišnjim izveštajima o stanju kvaliteta vazduha, koje izrađuje Agencija za zaštitu životne sredine. Međutim, izveštaji Agencije za zaštitu životne sredine nisu navedeni među referentnim dokumentima na osnovu kojih je izrađen Plan kvaliteta vazduha za Beograd, što znači da se ovaj Plan ne oslanja na zvanične podatke o inventaru zagađivača. Bez ovih podataka, nemoguće je formulisati adekvatne mere i akcione korake koji bi trebalo da dovedu do smanjenja zagađenja vazduha. Centralno mesto u Planu ima sektor saobraćaja, pre svega sistem gradskog prevoza, bez dovoljno podataka koji bi potkrepili tezu da je ovaj sektor najveći izvor zagađenja.

Pored toga, nije bilo izveštavanja o primeni Plana, preuzetim merama i evaluaciji tih mera. Prema Zakonu o planskom sistemu (Službeni glasnik RS, broj 30/2018), analiza efekata i evaluacija efekata javnih politika je obavezna i konsultativni proces sa svim zainteresovanim stranama mora biti održavan kako u toku izrade, tako i primene planskih dokumenata.

PREPORUKE

Prenošenje zakonodavstva EU: Srbija bi trebalo da dovrši proces prenošenja zakonodavstva EU u oblasti kvaliteta vazduha, u skladu sa Nacionalnim programom za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije, i postavi novi vremenski okvir za usvajanje nedostajućih dokumenata, poput amandmana na Zakon o zaštiti vazduha i Pravilnik o sadržaju kvaliteta vazduha;

Strategija zaštite vazduha: Ministarstvo zaštite životne sredine trebalo bi da započne sa izradom Strategije zaštite vazduha kao ključnog dokumenta na nacionalnom nivou i obezbedi da proces izrade strategije bude transparentan i inkluzivan za sve zainteresovane strane;

Planovi kvaliteta vazduha: Sve aglomeracije i gradovi u kojima je kvalitet vazduha treće kategorije trebalo bi da usvoje i primenjuju planove kvaliteta vazduha. Proces izrade i primene ovih dokumenata trebalo bi da bude izveden tako da garantuje transparentnost i pruža mogućnost za učešće svih zainteresovanih strana. Planovi bi trebalo da budu izrađeni u skladu sa obavezujućim pravnim okvirom – Pravilnikom o sadržini planova kvaliteta vazduha;

Monitoring kvaliteta vazduha i dostupnost podataka: Trebalo bi unaprediti dostupnost i pouzdanost podataka o kvalitetu vazduha. Potrebno je opredeliti dovoljna finansijska sredstva za rad državne mreže za monitoring kvaliteta vazduha u skladu sa standardima. Lokalne samouprave trebalo bi da unaprede kvalitet i dostupnost podataka o kvalitetu vazduha iz lokalnih mreža za merenje kvaliteta vazduha.

Korišćenje energetske efikasnosti: Uzevši u obzir da toplane snage manje od 50 megavata i individualna domaćinstva predstavljaju dominantne izvore čestica PM10 i PM 2.5, probleme sa zagađenjem vazduha iz ovih izvora trebalo bi rešiti kroz unapređenje energetske efikasnosti.

Primena strožih standarda za uređaje za grejanje: Unapređenje energetske efikasnosti u cilju smanjenja zagađenja vazduha može se postići kroz primenu strožih standarda za uređaje za grejanje, u skladu sa standardima datim u Direktivi 2009/125/EZ o ekodizajnu, koji bi direktno adresirali pitanje korišćenja neefikasnih uređaja za grejanje u domaćinstvima, koji dominantno doprinose aerozagađenju;

Nacionalni fond za energetske efikasnost: Energetska efikasnost može se unaprediti i kroz davanje finansijske podrške za sprovođenje projekata u ovoj oblasti, kroz fond za energetske efikasnost. Postojeći Fond za energetske efikasnost na državnom nivou mogu koristiti lokalne samouprave za sprovođenje mera energetske efikasnosti, kao što su popravka sistema grejanja, promena energenta i mere energetske efikasnosti koje dovode do smanjenja potrošnje;

Lokalni fondovi za energetske efikasnost: Lokalne samouprave mogu uspostaviti lokalne fondove za energetske efikasnost, koji bi mogli biti iskorišćeni za mere energetske efikasnosti u javnim zgradama i domaćinstvima – uz mere poput zamene neefikasnih šporeta i termoizolacije, koje bi direktno dovele do smanjenja potrošnje energije i zagađenosti vazduha.

3

KOSOVO

**KVALITET VAZDUHA I PROCES
EVROPSKIH INTEGRACIJA KOSOVA**

Zakoni usvojeni na Kosovu, kojima se postavlja okvir za prenošenje pravnih tekovina Evropske unije u domaći pravni poredak su:

Zakon o zaštiti životne sredine, broj 03/L-025, koji „promoviše stvaranje zdrave životne sredine za stanovništvo Kosova, kroz postepeno usvajanje standarda Evropske unije u oblasti životne sredine“;

Zakon o zaštiti vazduha, broj 2004/30, prepoznaje potrebu za usaglašavanjem standarda zaštite životne sredine Kosova sa standardima Evropske unije, u cilju „regulisanja i garantovanja prava građana da žive u zdravoj i čistoj životnoj sredini, u isto vreme štiteći zdravlje stanovništva, faunu, floru, prirodne i kulturne vrednosti životne sredine (Zakon o zaštiti vazduha od zagađenja, broj 03/L-16028);

Zakon o integrisanoj kontroli i sprečavanju zagađenja životne sredine, broj 03/L-043, nastoji da spreči ili smanji zagađujuće emisije u vazduh, vodu i tlo. Kroz zakone broj 03/L21430 i 03/L-02431 definiše se potreba procene uticaja projekata na kvalitet vazduha;

Administrativnim uputstvom o graničnim vrednostima za kvalitet vazduha, broj 02/2011, kroz koje se nastoji da se „uspostave ciljevi zaštite vazduha koji treba da dovedu do izbegavanja, sprečavanja i smanjenja štetnih fekata na ljudsko zdravlje i životnu sredinu“, Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja određeno je kao nadležno za procenu kvaliteta vazduha i primenu referentnih metoda i kriterijuma navedenih u Direktivama 2008/50/EZ i 2004/170/EZ.

Administrativno uputstvo 15/2010 definiše kriterijume za implementaciju sistema monitoringa kvaliteta vazduha. Administrativna uputstva 21/2013 i 08/2016 definišu dozvoljene nivoe emisije koje zagađivači ispuštaju u vazduh.

Strategija kvaliteta vazduha za period od 2013 do 2022 godine definiše mere koje bi trebalo da budu implementirane u toku narednih 10 godina: primena postojećeg zakonodavstva, smanjenje emisija iz pojedinačnih izvora, smanjenje emisija iz pokretnih izvora, smanjenje emisija gasova sa efektom staklene

bašte, smanjenje emisija koje dolaze iz javnih delatnosti. Standardi kvaliteta vazduha su, prema tome, isti kao i standardi Evropske unije, u zakonodavnom smislu, ali se nivo primene ovih standarda značajno razlikuje, budući da Kosovo zaostaje u primeni i usaglašavanju sopstvenog zakonodavstva.

**NAPREDAK KOSOVA U PROCESU EU
INTEGRACIJA I KVALITET VAZDUHA –
IZVEŠTAJ EVROPSKE KOMISIJE**

Prema Izveštaju Evropske komisije iz 2019. godine za Kosovo, kvalitet vazduha nastavlja da predstavlja veliku pretnju po ljudsko zdravlje, i očekuju se dodatni naporu u cilju usvajanja mera za unapređenje kvaliteta vazduha, pre svega kroz primenu Plana smanjenja emisija, koji je usvojen 2018. godine. Strategija kvaliteta vazduha Kosova se ne primenjuje. Akcioni plan za kvalitet vazduha i Zakon o zaštiti vazduha od zagađenja moraju biti usvojeni. Nekompatibilno zagađenje koje dolazi iz energetskog sektora (pre svega iz termoelektrane „Kosovo B“ i sektora domaćinstava), ali i iz industrijskih kompleksa, drumskog saobraćaja i spaljivanja otpada i drugih toksičnih materija, ostaju ozbiljni problemi koji još uvek nisu adresirani. Planovi kvaliteta vazduha za zone u kojima su nivoi koncentracija zagađujućih materija značajno iznad graničnih vrednosti, posebno zimi, još uvek nisu pripremljeni i usvojeni. Sistem monitoringa kvaliteta vazduha, sa osam mernih stanica koje pružaju javno dostupne podatke u realnom vremenu, sada je operativna. Hitne mere i trajna rešenja potrebna su da bi se smanjila zavisnost domaćinstava od lignita i drva za grejanje.

**KVALITET VAZDUHA NA KOSOVU –
PODELA NADLEŽNOSTI**

Narodna skupština Kosova – Narodna skupština je zakonodavno telo koje je neposredno izabrano od strane naroda. Funkcije Skupštine u pogledu životne sredine vrše se kroz dva tela: Komitet za poljoprivredu, šumarstvo, ruralni razvoj, životnu sredinu i prostorno planiranje, i Savetodavni odbor za životnu sredinu.

Vlada Kosova – Vlada vrši izvršnu vlast u skladu sa Ustavom i zakonima. Izrađuje predloge zakona i amandmana na postojeće zakone i druge pravne akte i može dati mišljenje na predloge zakona drugih predlagača.

Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja – Kroz odredbe zakona o zaštiti životne sredine, Zakona o zaštiti vazduha od zagađenja i drugih relevantnih zakona, Ministarstvo je određeno kao odgovorno za upravljanje kvalitetom vazduha na čitavoj teritoriji Kosova. Posebni organi Ministarstva imaju svoje zadatke koje definiše Zakon o zaštiti životne sredine, Zakon o zaštiti vazduha od zagađenja i drugi pravni akti.

Departman za zaštitu životne sredine (DEP) jedan je od prvih departmana stvorenih u institucionalnom okviru. Aktivnosti Departmana sprovode se kroz četiri Odseka: za politiku zaštite životne sredine, za zaštitu životne sredine, za zaštitu prirode i za upravljanje otpadom i hemikalijama.

Agencija za zaštitu životne sredine Kosova – pruža informacije administraciji, Vladi i Narodnoj skupštini, potrebne u cilju sprovođenja politike zaštite životne sredine. Agencija razvija i koordiniše jedinstveni informacioni sistem zaštite životne sredine kroz koji se prati stanje životne sredine na Kosovu i skupljaju podaci od značaja za zaštitu životne sredine.

Hidrometeorološki institut Kosova – uspostavlja i održava bazičnu mrežu hidroloških i meteoroloških stanica i prati elemente i hidrološke, meteorološke i hidrobiološke pojave. Takođe meri atmosferski elektricitet, zagađenje vazduha, padavine i sistematski nadgleda i ocenjuje stanje kvaliteta vazduha, atmosferske padavine, površinske i podzemne vode, tlo, i sprovodi analize i prognoze meteoroloških uslova. Lokalne samouprave – Lokalne samouprave usvajaju lokalne ekološke akcione planove (LEAP) i programe za zaštitu životne sredine koji su u skladu sa Strategijom zaštite životne sredine Kosova (KES) i Nacionalnim akcionim planom životne sredine (NEAP), u skladu sa svojim posebnim potrebama. U izradi LEAPa i programa, javnost, nevladine organizacije (NGO), profesionalna udruženja i predstavnici biznisa pozivaju se da aktivno učestvuju. Lokalne samouprave izveštavaju Ministarstvo o primeni ovih planova i programa. U cilju smanjenja negativnih efekata po životnu sredinu, i u nekim slučajevima radi smanjenja troškova, dve ili više lokalnih samouprava može izraditi i usvojiti zajednički plan ili program.

STANJE KVALITETA VAZDUHA NA KOSOVU I U PRIŠTINI

Zagađenje vazduha uzrokuje 9 miliona smrti godišnje u svetu, što je 1/3 ukupnog broja smrtnih slučajeva. Na globalnom nivou, stopa smrtnosti usled aerorozagađenja dostiže 120 smrti na svakih 100 000 stanovnika, dok na nivou Evrope taj udeo iznosi 133 smrti na svakih 100 000 stanovnika. Procenjuje se da se na Kosovu u 2016. godini desilo 3800 prevremenih smrti usled zagađenja vazduha (Evropska agencija za zaštitu životne sredine, 2019). Kosovo zauzima prvo mesto kad su u pitanju izgubljene godine života (YYL) usled prevremenih smrti¹. Svetska banka u svojoj Analizi životne sredine

(CEA) za Kosovo procenjuje da zagađenje vazduha uzrokuje 852 prevremene smrti, 318 novih slučajeva hroničnog bronhitisa, 605 prijema u bolnicu i 11 900 hitnih poseta svake godine. Vreme je da vlasti Kosova ovaj problem shvate ozbiljno.

Prema Ministarstvu životne sredine i prostornog planiranja (2012), vodeći zagađivači vazduha na Kosovu su sledeći:

- Termoelektrane (Kosovo A i Kosovo B);
- Površinsko iskopavanje uglja u rudniku uglja „Sibovc“;
- Industrijski kompleks u Mitrovici;
- Prerada metala, ne-metalska i hemijska industrija
- „NewCo Ferronikeli“: proizvodnja nikla u fabrici u Glogovcu (Drenas)
- Fabrike cementa „Sharrcem“ u Elez Hanu (Hani i Elezit)
- Industrijska proizvodnja građevinskog materijala, drveta, papira, tekstila, kože, cipela, gume i hrane;
- Kamenolomi, proizvodnja asfalta, drumski, železnički i vazdušni saobraćaj
- Komunalne i industrijske deponije, poljoprivredno zagađenje i spaljivanje (manje od 60% stanovništva Kosova obuhvaćeno je sistemom sakupljanja otpada: 75% u urbanim i 41% u ruralnim područjima).

Vezano za monitoring emisija gasova sa efektom staklene bašte, Kosovo je pripremlilo inventar gasova sa efektom staklene bašte za period od 2008. do 2013. godine. Procenjeno je da Kosovo godišnje emituje približno 9.5 miliona tona ugljen-dioksida (CO₂). Glavni izvor emisija gasova sa efektom staklene bašte je energetska sektor, sa udelom od 88% u ukupnim emisijama. Drugi najveći emiter je sektor poljoprivrede sa 7% udela. Sektor otpada predstavlja 3% ukupnih emisija, dok sektori industrijske proizvodnje i potrošnje dobara doprinose sa 2.5%. Sektor šumarstva i korišćenja zemljišta je jedini sektori koji odstranjuje gasove sa efektom staklene bašte.

Kvalitet vazduha na Kosovu ocenjuje se u izveštajima Agencije za zaštitu životne sredine Kosova (KEPA), koji se baziraju na kontinuiranom merenju kvaliteta vazduha na mernim stanicama. Izvor podataka su i mesečni izveštaji, koji predstavljaju podatke dobijene sa stanica kojima upravlja Hidrometeorološki institut Kosova (IHMK). Dve stanice postavljene u Prištini mere kvalitet vazduha u urbanom području (Rilinda) i predgrađu (IHMK), još 6 stanica postavljanih u Mitrovici, Glogovcu, Peći, Prizrenu, Elez Hanu i Gnjilanu mere kvalitet vazduha u urbanim područjima, dok stanica u Brezovici meri kvalitet vazduha u ruralnom području. Pored toga, tri stanice koje mere kvalitet vazduha u industrijskom okruženju postavljane su u području Kosovske energetske korporacije (KEK) – Kruševac (Dardhishte), Crkvena Vodica (Palaj) i Obilić.

PM10 čestice – U toku 2017. godine, podaci o koncentracijama PM10 čestica pokazuju da su maksimalne dozvoljene emisije (MAV) prekoračile prosečne mesečne i godišnje vrednosti. Vezano za prekoračenje mesečnih prosečnih vrednosti, zabeležena su sledeća prekoračenja:

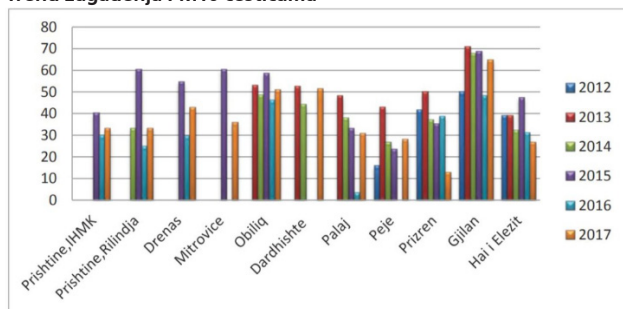
1 Izgubljene godine života (YYL – Years of life lost) računaju se kao mogući broj godina života izgubljenih usled prevremene smrti. Ova je procena prosečnog broja godina koje bi pojedinac doživeo da nije umro prevremeno. Ovde se uzimaju u obzir i godine u kojima je smrt nastupila procena je viša ukoliko je smrt nastupila ranije.

- Stanice Obilić i Kruševac (Dardhishte) – 8 meseci;
- Stanice Priština- IHMK i Rilinda – 4 meseca;
- Glogovac (Drenas) i Mitrovica – 6 meseci;
- Gnjilane – 1 mesec

Maksimalne dozvoljene vrednosti koncentracije PM10 čestica su 40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ (godišnja vrednost) i 50 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ (24-časovna vrednost).

Infografik br. 1. za Kosovo

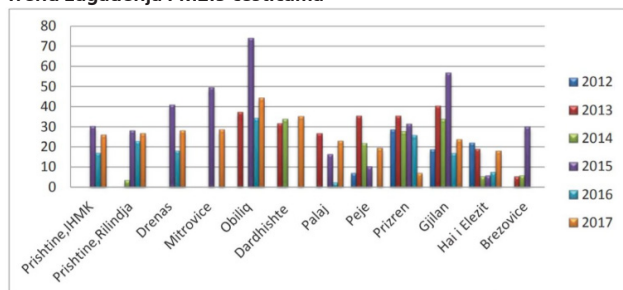
Trend zagađenja PM10 česticama

PM2.5 čestice – U toku perioda od januara do decembra 2017. godine, značajna prekoračenja maksimalnih dozvoljenih vrednosti za PM2.5 čestice desila su se na stanicama Priština – IHMK i Rilinda (januar, februar, novembar i decembar), Glogovac (Drenas) i Mitrovica (januar, februar i novembar) i Crkvena Vodica (Palaj - novembar). Na mernim stanicama u Obiliću i Kruševcu (Dardhishte) prekoračenja su zabeležena praktično u svim mesecima u godini. Maksimalna dozvoljena vrednost za PM2.5 čestice je 25 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ i ovo predstavlja godišnju vrednost, koja se može smatrati maksimalnom dozvoljenom vrednošću i za 24 sata. Predstojeći infografik pokazuje prosečne godišnje vrednosti i maksimalne dozvoljene vrednosti za PM2.5. Ovaj grafik pokazuje da su godišnje vrednosti zabeležena na stanicama u Prištini – IHMK i Rilinda, kao i stanicama Glogovac (Drenas), Mitrovica, Obilić i Kruševac (Dardhishte) prekoračile maksimalne dozvoljene vrednosti.

Infografik br. 2 za Kosovo

Trend zagađenja PM2.5 česticama

Uprkos napretku učinjenom u postavljanju mreže za merenje kvaliteta vazduha, postoji potreba za dodatnim investicijama u modernizaciju, dovršavanje i održavanje ove mreže i, posebno, za funkcionisanje centralnog softvera za obradu podataka i izveštavanje u realnom vremenu. Podaci iz monitoringa pokazuju, prema nekim parametrima, da se prekoračenje maksimalnih dozvoljenih vrednosti za PM10 i PM2.5 čestice uglavnom dešava u zimskim mesecima. Procene pokazuju da su glavni izvori zagađenja sektori energetike, saobraćaja i domaćinstva. Međutim, potpun inventar zagađivača mora se

sačiniti, uz detaljnu studiju o prostornoj raspodeli i koncentraciji zagađujućih čestica. Nizak nivo primene zakona, podzakonskih akata i politika u ovom sektoru je evidentan, a isti je slučaj i sa politikama u oblasti kontrole emisija iz pokretnih izvora i kvaliteta goriva. Takođe je nizak nivo primene pravnih normi na lokalnom nivou. Nijedna lokalna samouprava na Kosovu nije izradila Lokalni plan kvaliteta vazduha, iako to zahteva Zakon.

PREPORUKE

Institucije na državnom i lokalnom nivou trebalo bi da osiguraju uspostavljanje sveobuhvatnog i ažuriranog zakonodavnog okvira, kao i efikasnog i održivog sistema monitoringa i izveštavanja o kvalitetu vazduha na Kosovu. Treba unaprediti primenu Strategije kvaliteta vazduha Kosova. Potrebno je usvojiti akcione planove za kvalitet vazduha, kao i Zakon o zaštiti vazduha od zagađenja. Planovi kvaliteta vazduha za zone u kojima nivoi koncentracije zagađujućih materija značajno premašuju granične vrednosti, takođe bi trebalo da budu pripremljeni i usvojeni.

Uvođenje akcize od 20 evro-centi po litru za dizel gorivo: Potrošnja jednog litra goriva emituje 2.9 kilograma ugljen-dioksida (CO₂), dok ista količina dizel goriva emituje 3.1 kilograma CO₂. Kosovo uvozi oko 500 miliona litara goriva godišnje i, kao rezultat, potrošnja ovog goriva rezultira u emisijama od 1.4 miliona tona CO₂ godišnje. Stoga, uvođenje akcize od 20 evro-centi po litru za dizel gorivo bi ovo gorivo učinilo skupljim, smanjilo tražnju i potrošnju, i samim tim i zagađenje životne sredine koje prouzrokuje;

Reforma sistema javnog prevoza na Kosovu: Kvalitetne alternative u oblasti javnog prevoza trebalo bi da odvrate građane od korišćenja automobila. Ovo se odnosi kako na gradski prevoz, tako i na međugradski prevoz. Saobraćajnoj gužvi u glavnom gradu doprinose i automobili koji pristižu iz drugih gradova. Saobraćaj u urbanim sredinama mora se reformisati i unaprediti na način da omogući putovanje između velikih gradskih centara kroz organizovan sistem javnog prevoza kojim će se korisnici odvrati od korišćenja automobila. Gradske vlasti u Prištini trebalo bi da po hitnom postupku reše pitanje biciklističkih staza i pešačke mobilnosti kroz Plan održive urbane mobilnosti (SUMP).

Ukidanje akciza i carina za nove automobile koji ispunjavaju više standarde životne sredine (poput Euro 6): Udvostručavanje akciznog poreza za starije automobile koji ne ispunjavaju Euro 6 standarde; Ukidanje poreza na dodatnu vrednost za električne i hibridne automobile; Postepeno uvećanje poreza za korišćenje puteva i zaštitu životne sredine, u skladu sa težinom vozila, tipa motora i kilometraže; poboljšanje kvaliteta goriva u cilju unapređenja kvaliteta vazduha u državi;

Proširenje zona zaštite životne sredine u kojima je putovanje automobilom zabranjeno: Veće urbane sredine na Kosovu morale bi imati zone zaštite životne sredine u kojima je zabranjen pristup automobilima. Pored toga, ove mere trebalo bi da budu dugoročne jer bi rezultirale ne samo očuvan-

jem životne sredine, već i otvaranjem prostora za bicikliste i unapređenim javnim prevozom, koji predstavljaju ekonomski pristupačnije opcije.

Namenski porez za zaštitu životne sredine u skladu sa uticajem na životnu sredinu: Naknade prikupljene od poreza za zaštitu životne sredine ne koriste se namenski. Porez za zaštitu životne sredine naplaćuje se, recimo, pri registraciji automobila, međutim ovaj novac ide u zajednički državni budžet i troši se na druge namene. U isto vreme, porez se određuje prema kategorijama. Kako je moguće da je ista količina poreza za automobil koji prelazi 20 000 kilometara godišnje i automobil koji prelazi 8 000 kilometara godišnje? U određivanje poreza mora se uključiti i godišnje automobila, tip goriva koji se koristi, motor i slično.

Kontinuirani i transparentan monitoring filtera u postrojenjima za proizvodnju energije: Građani moraju biti informisani u realnom vremenu o nivou emisija iz energetskih postrojenja, stanjem sa industrijskim otpadom i opasnostima od zagađenja u različitim periodima u toku godine. Informacije o nivou emisija i funkcionisanju filtera veoma su važne kako bi se otklonila svaka sumnja da se filteri gase u cilju povećanja obima proizvodnje.

Viši porezi za neefikasne uređaje: Vlada Kosova mora preuzeti sve potrebne u cilju da energetski efikasni uređaji budu konkurentni na tržištu. Ovo znači da, pored poreskih olakšica za energetski efikasnije uređaje, suprotno treba biti uvedeno za uređaje koji nisu efikasni. Na tržištu Kosova treba ukinuti neefikasne sijalice. U isto vreme, potrebno je uskladiti poreze za električne uređaje sa njihovom potrošnjom energije.

Funkcionisanje Fonda za energetske efikasnost kroz koji bi se podržale mere za unapređenje energetske efikasnosti i pomoglo građanima da investiraju u svoja domaćinstva. Veliki broj domaćinstava na Kosovu ima neefikasne šporete, kao i lošu termoizolaciju. Iako Vlada Kosova tvrdi da ne postoji dovoljno podataka koji bi potkrepili ovu tvrdnju, sama činjenica da nema dovoljno podataka je problem po sebi i mora se adresirati hitno.

Petogodišnji program zabrane korišćenja uglja za grejanje: Zabrana korišćenja uglja kao energenta u sektorima industrije, stanovanja i javnih zgrada, kao i uvođenje alternativnih rešenja za grejanje, mora biti srednjeročni prioritet Vlade Kosova. Nakon uspostavljanja i početka rada Fonda za energetske efikasnost, Vlada bi trebalo da otpočne petogodišnji program zabrane rada sistema grejanja na uglj na Kosovu. Kombinovane mere energetske efikasnosti, uvođenja daljinskog sistema grejanja, zabrana nelegalne eksploatacije uglja i programi za kreiranje zelenih poslova – moraju biti koordinisani tako da ovaj petogodišnji program da rezultate.

LISTA SKRAĆENICA

CO ₂	Ugljen-dioksid
EU	Evropska unija
DEP	Departman za zaštitu životne sredine Kosova
IHMK	Hidrometeorološki institut Kosova
LEAP	Lokalni ekološki akcioni plan
KEPA	Agencija za zaštitu životne sredine Kosova
KEK	Kosovska energetska orporacija
KES	Strategija životne sredine Kosova
MAV	Maksimalne dozvoljene emisije
µg/m ³	Mikrogram po metru kubnom
NEAP	Nacionalni akcioni plan životne sredine Kosova
NGO	Nevladina organizacija
NPAA	Nacionalni program za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije za Srbiju
SEPA	Agencija za zaštitu životne sredine Srbije
PM10	Suspendovane čestice veličine 10 mikrometara
PM2.5	Suspendovane čestice veličine 2.5 mikrometara
SUMP	Plan održive urbane mobilnosti Kosova
SZO	Svetska zdravstvena organizacija
YYL	Izgubljene godine života

LITERATURA

- Administrativno uputstvo o kriterijumima za određivanje mesta za monitoring vazduha, broju i učestalosti merenja, klasifikaciji zagađivača koji se mere, metodologiji rada, formi i vremenu izveštavanja, broj 15/2010 – Kosovo
- Agencija za zaštitu životne sredine Srbije: Stanje kvaliteta vazduha u 2018: http://www.sepa.gov.rs/download/izv/Vazduh2018_final.pdf
- Evropska agencija za zaštitu životne sredine: Zagađanje vazduha: <https://www.eea.europa.eu/themes/air/>
- Evropska agencija za zaštitu životne sredine: Kvalitet vazduha u Evropi 2019
- Evropska komisija – Kvalitet vazduha: <https://ec.europa.eu/environment/air/quality/index.htm>
- Evropska komisija: Izveštaj za Kosovo, 2019: <https://ec.europa.eu/neighborhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>
- Evropska komisija: Izveštaj za Srbiju, 2019: <https://ec.europa.eu/neighborhood-enlargement/sites/near/files/20190529-serbia-report.pdf>
- Evropska komisija: Izveštaj o skriningu za poglavlje 27: Životna sredina – Srbija: https://ec.europa.eu/neighborhood-enlargement/sites/near/files/screening_report_serbia_-_chapter_27_-_environment.pdf
- Evropski savet i Savet Evropske unije – Paket za čist vazduh: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/clean-air/>
- Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja Kosova: Izveštaj o stanju životne sredine za 2017. godinu: https://www.ammk-rks.net/repository/docs/Raporti_M_2017_english.pdf
- Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja Kosova – Izveštaj o stanju vazduha https://www.ammk-rks.net/repository/docs/raporti_i_ajrit__anglisht_18122012.pdf
- Nacionalni program za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije – Srbija: http://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/npaa/third_revision_npaa_18.pdf
- Rezolucija Evropskog parlamenta na Izveštaj Evropske komisije za Srbiju, 29.11.2018: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0478_EN.pdf?redirect
- Strategija kvaliteta vazduha Kosova: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Strategija_per_cilesine_e_Ajrit_Dhjetor_2013__ang%5B1%5DF.PDF
- Uredba o uslovima monitoringa i zahtevima kvaliteta vazduha (Službeni glasnik broj 11/10, 75/10 i 63/13) – Srbija
- Svetska zdravstvena organizacija: Zdravstveni efekti zagađenja ambijentalnog vazduha u Srbiji: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0020/412742/Health-impact-pollution-Serbia.pdf?ua=1
- Zakon o zaštiti vazduha (Službeni glasnik broj 36/09 i 10/13) – Srbija
- Zakon o zaštiti vazduha, broj 2004/30 – Kosovo
- Zakon o integrisanom sprečavanju zagađenja životne sredine, broj 03/L-043 – Kosovo

O AUTORIMA

Ognjan Pantić radi kao koordinator projekata u Beogradskoj otvorenoj školi. Nadgleda i koordiniše sprovođenje projekata u oblasti zaštite životne sredine, energije i klimatskih promena, koji za cilj imaju uspešnu primenu evropskih standarda i normi u oblasti zaštite životne sredine, razvoja nisko-ugljenične ekonomije i integraciju politika životne sredine u druge sektorske politike.

Elion Gerguri radi kao istraživač u Balkan Green Foundation. Učestvuje na projektu „Multi-actor partnership – MAP“, koji za cilj ima razvoj zajedničke političke i društvene vizije energetske tranzicije Kosova, sa konkretnim koracima za implementaciju, koji bi bili u skladu sa regionalnom perspektivom Zapadnog Balkana.

IMPRESUM

Fondacija Fridrih Ebert | Kancelarija Beograd
Dositejeva /51/1 | 11000 Beograd | Srbija

Odgovorna osoba:
Dr. Max Brändle | Direktor, Regionalna kancelarija za Srbiju i Crnu Goru

Tel.: +381 11 3283 285

www.fes-serbia.org

Narudžbina publikacija:
info@fes-serbia.org

Svaka dalja komercijalna upotreba sadržaja zabranjena je bez prethodne pismene saglasnosti fondacije Fridrih Ebert.

COOPAIRATION

Kvalitet vazduha i proces evropskih integracija Srbije i Kosova

Evropska komisija prepoznaje izazove koje Srbija i Kosovo imaju u pogledu kvaliteta vazduha. U slučaju Srbije, najnoviji Izveštaj Evropske komisije ocenjuje monitoring kvaliteta vazduha kao „delimično poboljšan“ i naglašava da su mnogi gradovi imali nivo zagađenosti vazduha iznad graničnih vrednosti, kao i da planovi kvaliteta vazduha nisu usvojeni za te gradove. U slučaju Kosova, Evropska komisija naglašava da se Strategija kvaliteta vazduha nedovoljno primenjuje, kao i nekontrolisano zagađenje iz različitih sektora i činjenicu da nedostaju planovi kvaliteta vazduha za zone u kojima su značajno preko-račene granične vrednosti zagađenosti vazduha.

Svetska zdravstvena organizacija procenjuje da je, u 2016. godini, 6592 smrti i 131 183 izgubljenih godina života (YYL) uzrokovano zagađenjem vazduha u Srbiji. Dodatne proene vezano za buduće trendove pokazale su da će izloženost PM2.5 česticama dovesti do 3585 prevremenih smrti godišnje, kao i da će, u toku narednih 10 godina, 150 865 izgubljenih godina života biti uzrokovano zagađenim vazduhom, ukoliko trenutni nivoi zagađenja ostanu nepromenjeni. Procenjuje se da se na Kosovu u toku 206. godine desilo 3800 prevremenih smrti usled zagađenosti vazduha. Procene Svetske banke ukazuju na 852 prevremene smrti, 318 novih slučajeva hroničnog bronhitisa, 605 prijema u bolnicu i 11 900 hitnih poseta godišnje na Kosovu.

Godišnji izveštaji agencija za zaštitu životne sredine Srbije i Kosova pokazuju alarmantni nivo zagađenosti vazduha, posebno u urbanim sredinama. U slučaju Srbije, vazduh je bio treće kategorije – prekomerno zagađen – u pet aglomeracija i pet gradova, usled visoke koncentracije PM10 i PM2.5 čestica, koje uglavnom dolaze iz sektora grejanja domaćinstava i energetike. U slučaju Kosova, maksimalne dozvoljene vrednosti za PM10 čestice bile su preko-račene na 7 od 8 stanica, kao i za PM2.5 čestice, uz sektore energetike, transporta i grejanja domaćinstava kao dominantne zagađivače.

Više informacija o ovoj temi:

www.fes-serbia.org